

Броніслав Артурович **ТОЦЬКИЙ**
аспірант, Університет "КРОК"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9708-5001>

ЛЕГІТИМНА МЕТА У ВПРОВАДЖЕННІ ЗАХОДІВ, СПРЯМОВАНИХ НА ЗАПОБІГАННЯ ПОШИРЕННЯ КОРОНАВІРУСНОЇ ХВОРОБИ

Гостра респіраторна хвороба COVID-19 спричинила небачене з часів закінчення II світової війни обмеження прав людини. Обмежувальні заходи, спрямовані на запобігання поширення коронавірусної хвороби, запроваджено майже у всьому світі. Однак, як і будь-які обмеження прав людини, такі заходи мають відповідати вимогам принципу пропорційності, одним з основних критеріїв якого є наявність легітимної мети. Статтю присвячено розгляду як загальної мети всіх обмежувальних заходів, так і окремих цілей конкретних обмежень. Зроблено висновок, що окремі заходи, спрямовані на запобігання поширення коронавірусної хвороби й запроваджені в Україні, не мали легітимної мети, а тому вони не можуть визнаватися пропорційними обмеженнями прав людини.

Ключові слова: принцип пропорційності, легітимна мета, COVID-19, охорона здоров'я, обмежувальні заходи

ВСТУП

2020 р. ввійде в історію під егідою COVID-19. Коронавірусна хвороба внесла свої корективи до всіх без винятку сфер суспільного життя. Обмеження торкнулися більшості населення планети. Переважно їх направлено на обмеження основоположних прав людини, які закріплені у Загальній декларації прав людини, Європейській конвенції з прав людини, Американській конвенції з прав людини, Азійсько-Тихоокеанській Декларації людських прав індивідів і народів, Африканській хартії прав людини і народів та інших міжнародно-правових актів із захисту прав людини.

Коли постає питання про обмеження прав людини, одразу виникають питання до меж запроваджених обмежень та дотримання ряду формальних критеріїв за їхнього застосування. На нашу думку, сучасні вимоги до обмежень прав людини найкраще ввібрав у себе принцип пропорційності (співмірності).

Принцип пропорційності передбачає три основні критерії для того, аби обмеження стали пропорційними: вони повинні бути передбачені законом, мати легітимну мету та бути пропорційними «stricto sensu».

Серед дослідників, які приділяли увагу різним аспектам принципу пропорційності, слід згадати: М. Гартвіга, С. Головатого, К. Екштайна, А. Зайця, М. Козюбру, І. Панкевича, С. Погребняка, А. Пухтецьку, П. Рабіновича, М. Савчина, Т. Хартлі, Р. Ципеліуса, А. Шайо, Б. Шлоера, К. Штерна та ін. Проте в сучасній правовій науці недостатньо вивченим залишається критерій принципу пропорційності, який на перший погляд, є очевидним, – наявність легітимної мети.

МЕТА статті – дослідження проблематики наявності легітимної мети у запровадженні обмежувальних заходів, спрямованих на запобігання поширення коронавірусної хвороби.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet. У дослідженні використано методи структурно-логічного аналізу, порівняння та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

11 березня 2020 р. COVID-19 Всесвітньою Організацією Охорони Здоров'я оголошено пандемією [9]. Пандемія (від грец. *παν* «пан» – увесь + грец. *δήμος* «демос» – народ) – найвища інтенсивність розвитку епідемічного процесу, що характеризується прогресуючим поширенням інфекційного захворювання з надзвичайно високим ураженням населення на значних територіях материків або всієї Землі [12]. Після оголошення COVID-19 пандемією уряди більшості країн світу почали вживати заходів, спрямованих на уповільнення поширення вірусу.

Суворість заходів протягом перших місяців пандемії пояснювалась високою ціною (запобігання втратам людського життя) та їх тимчасовим характером. Однак у міру кращого розуміння вірусу й умов його розповсюдження на заміну «радикальним» реакціям потрібно було приймати більш виправдані і пропорційні обмеження. В іншому разі надмірність обмежень могла зашкодити здоров'ю не менш ефективно, аніж сам вірус, оскільки шкода для економіки позбавляє населення засобів для підтримання нормального рівня життя і доступу до медичної допомоги [8]. Фактично постає питання, чи були «радикальні» обмеження легітимними тим викликам, які постали перед людством у зв'язку з поширенням COVID-19.

Як зазначав Р. Дворкін, легітимна мета має слугувати для «попередження катастрофи» та «досягнення очевидного та важливого публічного блага» [11]. Очевидно, що обмеження, спрямовані на попередження катастрофи світового масштабу, – пандемії COVID-19, мають легітимну мету – *охорона життя і здоров'я населення*. Так, Європейська конвенція з прав людини прямо передбачає, що охорона здоров'я є підставою для обмеження наступних прав:

- Право на повагу до приватного і сімейного життя (ст. 8);
- Свобода думки, совісті і релігії (ст. 9);
- Свобода вираження поглядів (ст. 10);
- Свобода зібрань та об'єднання (ст. 11);
- Право власності (ст. 1 протоколу № 1, прямо не передбачено, але відповідно тлумачиться Європей-

ським судом з прав людини) [2].

Конституція України фактично містить аналогічний перелік прав, які може бути обмежено з метою охорони здоров'я:

- право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань (ст. 34);
- право на свободу світогляду і віросповідання (ст. 35);
- право на мирні зібрання (ст. 39);
- право на страйк (ст. 44) [3].

Однак, безумовним є факт, що охорона життя і здоров'я населення може слугувати легітимною метою для обмежень переважної більшості прав людини, окрім права на гідність, яке, у принципі, не може бути обмежене. На практиці, цивілізовані країни ввели обмеження в різноманітні сфери життя, які рівною мірою торкнулись всіх без винятку прав людини, закріплених у вищеперелічених міжнародних актах із захисту прав людини. Яку ж мету переслідували країни, вводючи такі обмеження? Так, Конституційний Суд Австрії відзначив [10], що заходи, спрямовані на запобігання поширення коронавірусної хвороби, мали на меті захист здоров'я населення шляхом забезпечення функціонування системи охорони здоров'я.

Враховуючи масовість обмежень, то, на нашу думку, варто поглибитися в аналізі конкретного обмеження конкретних прав. І тут, окрім загальної легітимної мети, – охорона життя і здоров'я населення, мають постати легітимні цілі, які переслідуються кожним окремим обмеженням. Адже сам факт наявності легітимної мети не може бути автоматичним етапом легітимації обмежень, які будуть тривати роками. Вважаємо, що потрібно аналізувати окреме обмеження конкретного права саме у розрізі цілей, на які його направлено.

В Україні в якості першої реакції на COVID-19 прийнято Постанову Кабінету Міністрів України «Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19» № 211 від 11.03.2020 р. [6]. Постанова мала лише два пункти обмеження: заборона відвідування закладів освіти її здобувачами та проведення всіх масових заходів. Вона діяла лише 5 днів і її прийнято поспіхом в день, коли Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила коронавірусну інфекцію пандемією. Акцентуємо увагу на тому, що під час введення зазначених обмежень в Україні зафіксовано лише троє осіб, хворих на COVID-19. Так, казати про наявність легітимної мети введених обмежень за відсутності реальної загрози населенню, розумінні ситуації, відсутності будь-яких наукових досліджень, планів заходів та дій, можна лише з натяжкою.

Постанова Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211» № 215 від 16.03.2020 р. [7] (Постанова № 215), яка ввела найжорсткіші обмеження за весь час карантину, приймалась із більш-менш зрозумілим планом дій та заходів. В даному випадку можна говорити, що введені обмеження мали легітимну мету. Постанова № 215 вводила обмеження хоч і тимчасові, але деякі настільки кричущі обмеження, які не спали б на думку навіть Пітеру Боту. Зупинимось на конкретних обмеженнях та цілях, на які їх скеровано.

Органи державної влади та місцевого самовряду-

вання на початку запровадження обмежувальних заходів переслідували ціль *запобігти поширенню COVID-19*. Для досягнення зазначеної цілі обмежено такі конституційні права українців:

- свобода пересування (ст. 33) – заборона та обмеження міського та міжміського сполучення (пп. 4-6 п. 2 Постанови № 215);
- право на свободу відправлення релігійних культів і ритуальних обрядів, ведення релігійної діяльності (ст. 35) – заборона проведення масових релігійних заходів (пп. 2 п. 2 Постанови № 215);
- право на мирні зібрання (ст. 39) – заборона проведення масових заходів (пп. 2 п. 2 Постанови № 215);
- право на підприємницьку діяльність (ст. 42) – заборона проведення масових культурних, розважальних, спортивних, рекламних заходів (пп. 2 п. 2 Постанови № 215), заборонено роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів (пп. 3 п. 2 Постанови № 215), заборона та обмеження міського та міжміського сполучення (пп. 4-6 п. 2 Постанови № 215);
- право на працю (ст. 43) – заборонено роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів (пп. 3 п. 2 Постанови № 215), заборона та обмеження міського та міжміського сполучення (пп. 4-6 п. 2 Постанови № 215);
- право на страйк (ст. 44) – заборона проведення масових соціальних заходів (пп. 2 п. 2 Постанови № 215);
- право на достатній життєвий рівень (ст. 48) – заборонено роботу суб'єктів господарювання, яка передбачає приймання відвідувачів (пп. 3 п. 2 Постанови № 215), заборона та обмеження міського та міжміського сполучення (пп. 4-6 п. 2 Постанови № 215);
- право на освіту (ст. 53) – заборона відвідування закладів освіти її здобувачами (пп. 1 п. 2 Постанови № 215).

Іншою ціллю обмежень, встановлених Постановою № 215 визначено *забезпечення готовності закладів охорони здоров'я для надання медичної допомоги хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19, спричинену коронавірусом SARS-CoV-2*.

Для досягнення зазначеної цілі обмежено такі конституційні права українців: право на охорону здоров'я, медичну допомогу (ст. 49) шляхом тимчасового припинення проведення планових заходів з госпіталізації та планових операцій, крім термінових та невідкладних.

Тобто з 16 березня 2020 р. абстрактна мета заходів, спрямованих на запобігання поширення коронавірусної хвороби – *захист життя і здоров'я населення*, викристалізувалася у конкретні цілі, безпосередньо пов'язані між собою, – *запобігання поширенню COVID-19 та забезпечення готовності закладів охорони здоров'я для надання медичної допомоги хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19*. Саме тоді дані цілі у своїй суті мають носити тимчасовий характер. Адже поширення COVID-19 відбувається у будь-якому випадку, однак медична система має бути готова до пікового рівня важкої форми захворюваності.

Через три роки з дня запровадження перших заходів, спрямованих на запобігання поширення коронавірусної хвороби, те, що слугувало легітимною метою у березні 2020 р., викликає подив на початку 2023 р. Водночас такі обмеження свободи пересу-

вання, як заборона: переміщення групою осіб у кількості більше ніж дві особи, перебування у громадських місцях осіб, які не досягли 14 років, без супроводу батьків, відвідування парків, скверів, зон відпочинку, лісопаркових та прибережних зон; відвідування спортивних та дитячих майданчиків; відвідування установ і закладів, що надають паліативну допомогу, соціального захисту, в яких тимчасово або постійно проживають/перебувають діти, громадяни похилого віку, ветерани війни і праці, особи з інвалідністю, особи із стійкими інтелектуальними або психічними порушеннями, установ і закладів, що надають соціальні послуги сім'ям/особам у складних життєвих обставинах, крім установ і закладів, які надають послуги екстрено; відвідування пунктів тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства, які незаконно перебувають в Україні, та пунктів тимчасового розміщення біженців, крім осіб, які надають правову допомогу особам, які перебувають в таких пунктах; перебувати на вулицях без документів, що посвідчують особу, підтверджують громадянство чи її спеціальний статус, взагалі важко аналізувати з погляду легітимної мети. Адже такі обмеження, в принципі, є беззмисовними та позбавленими розумних підстав. Звичайно, можна стверджувати, що ціль була ідентичною цілі раніше запроваджених обмежень, – запобігання поширенню COVID-19.

Водночас, як виявилось пізніше [5], ціллю запровадження вищенаведених заходів був *психологічний ефект, щоб у людей з'явилось відчуття небезпеки і*

необхідності дотримання карантинних заходів, які впроваджував уряд. Так, заходи, спрямовані на запобігання поширенню коронавірусної хвороби, запроваджені Постановою № 255 «а рїорїгї» не мали реальної легітимної мети, а носили маніпулятивний характер. На нашу думку, з метою запобігання встановлення практики орвелліанства в Україні такі дії урядовців мають бути кваліфіковані правоохоронними органами.

ВИСНОВКИ

Проаналізувавши питання наявності легітимної мети впровадження заходів, спрямованих на запобігання поширенню коронавірусної хвороби, встановлено наявність мети у вигляді *охорона життя і здоров'я населення*. Дослідивши легітимацію обмежень прав людини, пов'язаних із заходами, спрямованими на запобігання поширенню коронавірусної хвороби, можна дійти висновку, що *запобігання поширенню COVID-19 та забезпечення готовності закладів охорони здоров'я для надання медичної допомоги хворим на гостру респіраторну хворобу COVID-19*, були достатньо важливими цілями у боротьбі із корона вірусною інфекцією. Однак через значний проміжок часу після оголошення пандемії такі цілі можуть бути підставою лише для мінімальних обмежень у конкретних критичних ситуаціях. Деякі заходи, спрямовані на запобігання поширенню коронавірусної хвороби, запроваджені Постановою № 255, взагалі не мали легітимної мети, а тому вони не можуть визнаватися пропорційними обмеженнями прав людини.

Список використаних джерел

1. Габрелян А. Ю. Аналіз сучасного стану ринку послуг в світі та в Україні. *Траектория науки*. 2020. № 6 (10). С. 2001-2013.
2. Європейська конвенція з прав людини від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
4. Литвин О.В., Габрелян А.Ю. Правовий режим пропорційності в Польщі. *«Правові системи». Науково-практичний електронний журнал*. 2018. № 3. С. 232-242.
5. Ляшко: парки та сквери в Україні закривали заради психологічного ефекту. URL: https://lb.ua/society/2020/05/10/457188_lyashko_parki_skveri_ukraine.html
6. Про запобігання поширенню на території України коронавірусу COVID-19: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 р. № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text>
7. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2020 р. № 211: Постанова Кабінету Міністрів України від 16.03.2020 р. № 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/215-2020-п> (дата звернення: 13.02.2023)
8. Явнич І., Мазуренко В., Альошин О. Чи стануть вжиті під час пандемії обмежувальні заходи підставою для позовів іноземних інвесторів. URL: <https://vkr.ua/publication/chi-stanut-vzhiti-pid-chas-pandemiyi-obmezhuvalni-zakhodi-pidstavoyu-dlya-pozoviv-inozemnikh-investoriv>
9. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. URL: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>
10. Decision V 363/2020-25: Constitutional Court of Austria, 14 July 2020. URL: https://www.vfgh.gv.at/downloads/V_363-2020_EN_Version_Homepage.pdf
11. Dworkin R. Rights as Trumps. *Theories of Rights*. Oxford, 1984. 736 p.
12. Pandemic. *Dictionary of Epidemiology*. Oxford, 2008. 179 p.

References

1. Habrelian A.Y. Analysis of the current state of the services market in the world and in Ukraine. *Trajectory of science*. 2020. No. 6 (10), pp. 2001-2013. (in Ukrainian).
2. European Convention on Human Rights dated November 4, 1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (in Ukrainian).
3. Constitution of Ukraine dated June 28, 1996. No. 254k/96-VR. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. No. 30. Art. 141. (in Ukrainian).
4. Lytvyn O.V., Habrelian A.Y. The legal regime of prostitution in Poland. *«Legal systems». Scientific and practical electronic journal*. 2018. No. 3. pp. 232-242. (in Ukrainian).
5. Liashko: parks and squares in Ukraine were closed for psychological effect. URL: https://lb.ua/society/2020/05/10/457188_lyashko_parki_skveri_ukraine.html (in Ukrainian).
6. On preventing the spread of the COVID-19 coronavirus on the territory of Ukraine: Resolution of the Cabinet of Ministers of

Ukraine dated March 11, 2020. No. 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-п#Text> (in Ukrainian).

7. On amendments to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 11, 2020. No. 211: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 16, 2020. No. 215. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/215-2020-п> (in Ukrainian).

8. Yavnych I., Mazurenko V., Alosyn O. Will restrictive measures taken during the pandemic become grounds for lawsuits by foreign investors. URL: <https://vkp.ua/publication/chi-stanut-vzhiti-pid-chas-pandemiyi-obmezhuvalni-zakhodi-pidstavoyu-dlya-pozoviv-inozemnikh-investoriv> (in Ukrainian).

9. Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. URL: <https://www.euro.who.int/en/health-topics/health-emergencies/coronavirus-covid-19/novel-coronavirus-2019-ncov>

10. Decision V 363/2020-25: Constitutional Court of Austria, 14 July 2020. URL: https://www.vfgh.gv.at/downloads/V_363-2020_EN_Version_Homepage.pdf

11. Dworkin R. Rights as Trumps. *Theories of Rights*. Oxford, 1984. 736 p.

12. Pandemic. *Dictionary of Epidemiology*. Oxford, 2008. 179 p.

Bronislaw TOTSKYI

postgraduate student, "KROK" University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9708-5001>

LEGITIMATE AIM IN THE IMPLEMENTATION OF MEASURES TO PREVENT THE SPREAD OF CORONAVIRUS DISEASE

The acute respiratory disease COVID-19 has caused restrictions on human rights not seen since the end of the Second World War. Restrictive measures aimed at preventing the spread of the coronavirus disease have been introduced almost all over the world. However, like any restrictions on human rights, such measures must meet the requirements of the principle of proportionality. The principle of proportionality provides for three main criteria for restrictions to be proportionate: they must be provided for by law, have a legitimate purpose and be proportional «stricto sensu». The paper is devoted to consideration of both the general goal of all restrictive measures and individual goals of specific restrictions.

Having analyzed the issue of the existence of a legitimate goal of the implementation of measures aimed at preventing the spread of the coronavirus disease, we established the existence of a goal in the form of protecting the life and health of the population. Having investigated the legitimacy of human rights restrictions related to measures aimed at preventing the spread of the coronavirus disease, it can be concluded that preventing the spread of COVID-19 and ensuring the readiness of health care facilities to provide medical assistance to patients with acute respiratory disease COVID-19, were quite important targets in the fight against the coronavirus infection. However, due to a significant period of time after the declaration of a pandemic, such goals can only be the basis for minimal restrictions in specific critical situations. Some measures aimed at preventing the spread of the coronavirus disease introduced by Resolution No. 255 did not have a legitimate purpose at all, and therefore they cannot be recognized as proportionate restrictions on human rights.

Keywords: principle of proportionality, legitimate aim, COVID-19, healthcare, restrictive measures